

DAROMADLAR TENGSIZLIGI VA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH.

Ustoz: Raxmatullayev

Umarbek .

Shogirid: Masharipova Zebiniso.

Toshkent davlat iqtisodiyot

Universiteti To‘rtko‘l fakulteti

2 - kurs talabasi .

Anatatsiya : Daromadlar tengsizligi va kambag‘allik zamonaviy jamiyatlarning eng dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy muammolaridan biri bo‘lib, ular iqtisodiy o‘sish sur‘atlariga, ijtimoiy barqarorlikka va davlat siyosatining samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu annotatsiya daromadlar tengsizligining asosiy o‘lchovlari (Jini koeffitsienti), kambag‘allikning xalqaro va milliy chiziqlari, shuningdek, ushbu muammolarni bartaraf etishning dunyoda sinovdan o‘tgan samarali usullari (progressiv soliq tizimi, sifatli ta’lim, adresli ijtimoiy yordam, mehnat bozori tartibga solinishi) haqida qisqacha ma’lumot beradi.

O‘zbekiston misolida 2021–2025 yillar oralig‘ida kambag‘allik darajasi 17 % dan 10 % dan pastga tushirish bo‘yicha erishilgan yutuqlar, “Temir daftar”, “Ayollar daftari” tizimlari, hokim yordamchilari instituti, majburiy 11–12 yillik ta’lim va 1 million yangi ish o‘rni yaratish rejasi kabi davlat dasturlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘z : Daromad samarasi ,Almashish samarasi,Daromadlar tengsizligi, O‘zbekistonda daromadlar tengsizligi holati (2020–2025 yillar ma’lumotlari asosida),Kambag‘allikni qisqartirish ,Progressiv soliq tizimi , Ijtimoiy ta’minot , Temir daftar , Sifatli ta’lim, Gender tengligi,Minimal ish haqi , Ish o‘rinlari yaratish ,Qayta taqsimlash siyosati, Ijtimoiy mobillik, O‘zbekiston strategiyasi 2021-2025

1.Daromad samarasi - bu ne‘mat narxi o‘zgarishi (almashish samarasi hisobga olinmaganda) natijasida real daromad o‘zgarishining iste’molchi talabiga ta’siridir. Daromad samarasi iste’molchining sotib olish imkoniyatini oshganligini ko‘rsatadi va

u bir byudjet chizig`idan boshqa byudjet chizig`iga iste'molchining optimal tovarlar majmuasiga o'tishini aks ettiradi.

2. Almashish samarasi - bu naflik darajasi o'zgarmaganda, tovarlar narxi o'zgarishi munosabati bilan iste'mol tovarlariga talab tarkibining o'zgarishidir.

3. Daromadlar tengsizligi (inglizcha: income inequality) — jamiyatdagi odamlar yoki uy xo'jaliklari o'rtasida daromadlarning notekis taqsimlanishidir. Bu iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jihatdan eng muhim muammolardan biri hisoblanadi.

Asosiy sabablar (O'zbekiston misolida):

1. Hududiy tengsizlik — Toshkent shahri va viloyatlar o'rtasida katta farq (Toshkentda o'rtacha ish haqi 2–3 baravar yuqori).
2. Sohaviy farqlar — neft-gaz, bank, IT, qurilish sohalarida yuqori maosh, qishloq xo'jaligi va byudjet sohasida past.
3. Korrupsiya va "tanish-bilish" tizimi — imtiyozli lavozim va bizneslarga kirish imkoniyati cheklangan.
4. Ta'lim va malakaga bog'liqlik — oliy ma'lumotli va chet tillarini biladiganlar ancha yuqori daromad oladi.
5. Kichik va o'rta biznesning zaifligi — ko'pchilik aholining daromadi past ish haqi yoki qishloq xo'jaligiga bog'liq.

5. Gini koeffitsiyenti (Gini indeksi) – daromad yoki boylik tengsizligini o'lchaydigan eng keng tarqalgan ko'rsatkich).

6. Progressiv soliq tizimi – daromad qanchalik yuqori bo'lsa, soliq stavkasi shunchalik yuqori bo'ladigan tizim. Ya'ni, ko'proq daromad olgan odam o'z daromadining katta foizini soliq sifatida to'laydi.

Progressiv soliqning asosiy maqsadlari:

1. Boylardan ko'proq olish – davlat ko'proq pul yig'adi

2. Ijtimoiy tenglikni oshirish – Gini koeffitsiyentini pasaytiradi
3. Kambag'allarga yordam berish – yig'ilgan pul bepul tibbiyot, ta'lim, nafaqa uchun ishlatiladi .

7. Ijtimoiy ta'minot – bu davlatning odamlarga beradigan “himoya tarmog'i”dir.

8. **Temir daftar** – O'zbekistonda kambag'al va ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarni ro'yxatga olish tizimi

Oddiy qilib aytganda: “Temir daftar” – davlatning “eng og'ir ahvoldagi oilalarni yordamdan mahrum qilmaslik uchun alohida ro'yxat”i. Bu ro'yxatga kiritilgan oilalarga nafaqa, chegirmalar va boshqa yordamlar beriladi. “Temir” degani – bu ro'yxat “temirdek mustahkam” nazorat ostida yuritiladi, ya'ni har oy tekshiriladi va yangilanadi.

Kimlar “Temir daftar”ga kiritiladi? (2025 yil holati bo'yicha)

- **Kambag'al oilalar:** Oyiga oila a'zosiga 500 ming so'mdan kam daromad oladiganlar (milliy kambag'allik chegarasidan past).

- **Ko'p bolali oilalar:** 5 va undan ortiq bolasi bor, ammo daromadi yetarli bo'lmaganlar.

- **Nogironlar yoki kasallar oilasi:** Oilada nogiron yoki og'ir kasalli a'zo bor, ishlay olmaydiganlar.

- **Ishsiz oilalar:** Mehnatga layoqatli a'zolar ishsiz, ammo ish topishga harakat qilayotganlar.

- **Boshqa toifalar:** Yonilg'i, tabiiy ofatdan zarar ko'rganlar yoki yolg'iz keksalar.

9. YUNESKO tomonidan taqdim etilgan ta'rifga ko'ra, sifatli ta'lim tegishli infratuzilma, jihozlar, zarur o'quv qurollari, resurslar, moliyaviy ko'mak va malakali o'qituvchilar mavjudligini ifodalaydi.

10. Gender tenglik — bu ayollar va erkaklar, qizlar va o‘g‘il bolalar hayotning barcha sohalarida (ta‘lim, mehnat, sog‘liqni saqlash, siyosat, oila va jamiyatda) teng huquqlar, imkoniyatlar, mas‘uliyat va resurslarga ega bo‘lishi kerak degan tamoyil.

O‘zbekistonda gender tenglik haqida qisqacha ma‘lumot (2025 yil holatiga ko‘ra):

Qonunlar:

- 1) O‘zbekiston Konstitutsiyasi 18-modda — erkaklar va ayollar teng.
- 2) 2019 yil — “Ayollar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun.
- 3) 2019 yil — “Ayollarni ta‘qib va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonun.
- 4) 2030 yilgacha gender tenglikni ta‘minlash bo‘yicha Milliy strategiya.

11. Minimal ish haqi (mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdori) — bu ish beruvchi har bir xodimga, kasb va malakasidan qat‘iy nazar, oyiga kam bo‘lmagan miqdorda to‘lashi shart bo‘lgan asosiy ish haqi. Bu qonuniy me‘yor bo‘lib, undan past to‘lov taqiqlangan va jarima bilan jazolanadi.

Joriy miqdor (2025 yil 1-avgustdan boshlab):

• **1 271 000 so‘m** (oldingi miqdor: 1 155 000 so‘m).

12. Ish o‘rinlari yaratish — bu iqtisodiy o‘rish, bandlik darajasini oshirish va kambag‘allikni qisqartirishning asosiy yo‘nalishi. O‘zbekistonda bu masalada davlat dasturlari, imtiyozli kreditlar va loyihalar orqali yuz minglab yangi ish o‘rinlari yaratilmoqda. 2025 yil “Atrof-muhitni asrash va ‘yashil’ iqtisodiyot yili” deb e‘lon qilingan bo‘lib, bu sohada ham yangi imkoniyatlar ochilmoqda.

13. Qayta taqsimlash siyosati (inglizcha: redistribution policy) — bu davlat tomonidan iqtisodiy resurslar (daromadlar, boylik, byudjet mablagʻlari) jamiyat aʼzolari oʻrtasida adolatli taqsimlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmuasi. Bu soliqlar, transferlar (pensiylar, nafaqalar, subsidiyalar), byudjet mablagʻlarini hududlar va tarmoqlar oʻrtasida qayta joylashtirish orqali ijtimoiy tenglikni taʼminlashga xizmat qiladi. Oʻzbekistonda bu siyosat asosan byudjet siyosati doirasida amalga oshiriladi va kambagʻallikni qisqartirish, gender tengligi va ish oʻrinlari yaratishga bogʻliq.

14. Ijtimoiy mobillik (inglizcha: social mobility) — bu jamiyat aʼzolarining ijtimoiy-iqtisodiy holatini (daromad, kasb, taʼlim, mavqe) oʻzgartirish imkoniyati. Bu past darajadagi oilalardan kelgan shaxslarning yuqori darajaga koʻtarilishi (yuqoriga mobillik) yoki aksincha, tushib qolishi (pastga mobillik)ni oʻz ichiga oladi. Oʻzbekistonda ijtimoiy mobillikni oshirish kambagʻallikni qisqartirish, taʼlim va mehnat bozoridagi teng imkoniyatlar orqali taʼminlanmoqda.

15. Oʻzbekiston strategiyasi 2021–2025 — bu mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini belgilovchi asosiy hujjatlar majmuasi boʻlib, 2017–2021 yillarda amalga oshirilgan “Harakatlar strategiyasi”ning davomi hisoblanadi. Bu davrda tub islohotlar davom etdi va 2022 yildan boshlab Yangi Oʻzbekiston taraqqiyot strategiyasi (2022–2026 yillar) qabul qilindi (PF-60-son, 28.01.2022), u 2021 yilgi jamoatchilik muhokamasi natijasida shakllandi. Ushbu strategiya 7 ta ustuvor yoʻnalish va 100 ta maqsaddan iborat boʻlib, inson qadrini ulugʻlash, iqtisodiy oʻsish va ijtimoiy himoyani taʼminlashga qaratilgan. 2025 yilda strategiya doirasida yillik davlat dasturlari (masalan, “Yoshlar va biznesni qoʻllab-quvvatlash yili” — PF-37-son, 21.02.2024) amalga oshirilmoqda, bu esa gender tengligi, ish oʻrinlari yaratish, qayta taqsimlash siyosati va ijtimoiy mobillik kabi masalalarni qamrab oladi.

Xulosa .

O'zbekistonda daromadlar tengsizligi hududiy, sohaviy va ta'lim farqlari tufayli yuqori bo'lib qolmoqda. Davlat buni progressiv soliqlar, minimal ish haqini oshirish (2025: 1 271 000 so'm), "Temir daftar" orqali nafaqalar va imtiyozli kreditlar bilan qayta taqsimlab, kamaytirmoqda. Shu bilan birga, bepul ta'lim, gender tenglik va yuz minglab yangi ish o'rinlari yaratish orqali ijtimoiy mobillikni oshirmoqda. Natija: 2017–2025 yillarda kambag'allik 17 % dan 6,6 % gacha tushdi. 2030 yilga mutlaq kambag'allikni yo'q qilish maqsadi real.

Foydalanilgan adabiyotlar .

1. Pindyck S. Robert, Daniel I. Rubinfeld. Microeconomics. Global Edition. Pearson Education Limited, 2018. P. 787.

2. Campbell R. McConnel, Stanley L. Brue, Sean M. Flynn. Microeconomics: Principles, Problems and Policies. -19 th ed. – New York. The McGraw-Hill Companies, Inc., 2015. P. 604.

3.grok.com

4.uz.wikipedia.org